

Az aforizma általánosítva többértelmű. Modern belátást tartalmaz: a befogadó *aktív* vagy éppen konstitutív részvétele nélkül nem képzelhető el, hogy hozzáférjünk egy mű értelméhez, amely nyitott és plurális, különböző individuális befogadókhoz és változó befogadó közösségekhez rendelt. De azt már homályban hagyja, hogy ilyen módon hozzáférhetünk-e. Befolyásolják-e a „szavak” a „jelentést”, s ha igen, milyen mértékben? A nyersanyagból végtelen számú étel készíthető, azaz végtelen számú jelentés képzelhető el? Amit az olvasó hoz a piknikre, az nem volna más, mint a történelmileg mindig változó ízlés? A szavak minden új használatban új jelentéssel töltekeznek? A kontextusok végtelenek, de a jelentés véges? A jelentés, mivel kontextusfüggő, korlátozott, de maguk a kontextusok korlátlanok? Az értés szükségszerűen félreértés? A piknik célja a szöveg idegen horizontja és az olvasó saját horizontja közötti távolság egybeolvasztása? A szerző szavai idegenek és ezért némák mindaddig, amíg az olvasó által meg nem szólalnak? Vagy holtak, amíg az olvasó föl nem támasztja őket? A szavak (a mű) keltette elvárásokból létrejövő hatás vagy az olvasói tapasztalatból létrejövő befogadás nyom-e többet a latban, vagy pedig remélhető-e a kettő szintézise? Minden olvasó afféle nomád monádként saját piknikre jár az olvasmánnyal, vagy elképzelhetők olvasóközösségek – tradíciók, kultúrák, életformák – közös kirándulásai, ahol együtt fogyasztják el a felszolgált szavakat, esetleg közösen készítik is el a jelentést, s végül megegyeznek abban, hogy *mit* ettek? Egy-egy emlékezetes piknik receptjei

Georg Christoph Lichtenberg

[ÓDAKÖLTŐINK VÉDELMEBEN]

Tatár Sándor fordítása

Nagyszerű valami az emberi értelem, csak éppen a leggyámoltalanabb és leghasznavetlenebb dolog a világon minden olyan esetben, amikor nincs szükségünk rá. Vagy mondtak nektek valaki, hogy használnotok kell az értelmeteket egy-egy ódát olvasván? Ezek a művek az emberi értelem szendergése közben születtek – és ti éber értelemmel akartok ítélni felőlük? Más szóval ott van előttem a megfelelő mű, ti azonban nem adjátok hozzá a megfelelő fejet. Ha egy könyv és egy fej összeütköztetve üresen kong valami, az vajon mindenkor a könyv? Horatius egészen másféle ódákat írt volna – mondják sokan. Olyan sorok lennének bennük, amelyeket korosodván és magát az ódát mind többször olvasván egyre jobban csodál az ember, ezzel szemben a legtöbb német óda annál egyszerűbbnek hat, minél többször olvassuk. Ki lehet ötölni ennél maliciózusabb, liscow-ibb kifogást? Szerintem efféle hallván még egy kőből faragott szent is kijönne a béketűrésből. Ó, ti fafejek, hát ki mondta nektek, hogy a mi ódaköltőinket Horatiusszal kellene összemérnetek? Horatius a világ első udvarainak egyikében élt, s hozzá egy olyan városban, amely joggal számított az emberi nem szívének. Ott az utcakölykök a *Quicquid agunt homines* ott láthatták minden temetőben és minden fal mögött, éppen csak a szemüket kellett hozzá nyitva tartaniuk. Akkoriban persze nagyszerű művészet volt az emberismeret, s az olyan igazságok, amelyeket kutatván mi minden fizionómiai akribiánkat bevetjük, és amelyek csodálatában elkerekedik a szemünk, és széjjelterpesztődnek a lábujjaink, tudjátok, hogy Rómában mik voltak ezek a mi áhitattal övezett felismeréseink? Kávéházi cse-

fennmaradnak az interpretációs közösségben, és intézményesülve befolyásolják a későbbieket? Ha igen, ezek a receptek is szavakká válnak, amelyeknek újfent jelentést kell tulajdonítanunk? Abból, hogy a szavak és a jelentés készítőit a mondás határozottan megkülönbözteti, következik-e, hogy a szavak tartalmával szemben kifejezésértékük, világnézetükkel szemben nyelvjátékuk vehető csak figyelembe? Több vagy kevesebb-e ez a „csak”? A szavak mondandójával szemben a bennük rejlő kérdés, rejtvény, inkoherencia, ambivalencia, véletlenszerűség, ellentmondásosság, paradox ellenértelem, *nyom*, szubtextus, a vakság és a belátás együttes jelenléte, a szavak konstrukciójának lebontása vagy éppen a szavak közt és a szavak által létrejövő üres hely készlet értelmezésre? Az olvasási folyamatban létrejövő elbizonytalanodás és bizonytalanság váltaná ki az értelmezést? A szöveg szavakra való szétdarabolása és a jelentés más forrásból való eredeztetése a szöveg teológiai eredetű homogenitásának dogmájával való szakítást jelenti? Az írótól származó szavak mögött végtelen számú más írótól származó szavak sejlenek föl? Csak az írótól származó szavakat és ezeknek az olvasó által tulajdonított jelentéseit szolgálják fel, vagy az értelemadást a szövegtől független, az olvasó életvilágában gyökerező normatív jelentések is befolyásolhatják? A munkamegosztás, amelyet a mondás leír, azt jelenti-e, hogy a szerző ki van zárva a jelentésadásból? Ha a szavak retorikája rekonstruálható módon éppenséggel csökkenteni kívánja a lehetséges jelentések körét, szabad-e ezt figyelmen kívül hagyni? S ha a szerző mint

velytémák, semmi egyebek, amelyeket vagy ötven grádussal meg kellett haladjon bármely vásári nagyot mondó ahhoz, hogy egyáltalán elővezethesse a művészetét. Ama finom urakat, akik Horatiusszal akarják mérni a mi lauenburgi dalnokainkat, szinte kedvem volna – s ez kétségtelenül jogosultabb összevetés lenne az általuk gyakoroltnál – bizonyos eredeti koponyákhoz hasonlítani, akik egy bizonyos cellei intézménybe bezárva töltik napjaikat. Együgyű koponyák. A mi ódaköltőink többnyire éretlen balga figurák, akik olyan kisvárosokban élnek és dallanak, ahol mindenki ugyanazt reméli, ugyanazt féli, ugyanazt hallja, és szakasztott egyformán gondolkodik, s ahol egy társaságban húsz fej mindig csak egynek számít; olyan emberek, akik költőkből olvasták költökké magukat, olyasformán, ahogyan könyvekből tanul úszni az ember, vagy Rugenda csatáiból sajátítja el a hadviselés művészetét. Tapasztalatlan ifjú emberek; mindőjük tarsolyában nagyjából egy tucat saját és két tucat kölcsönzött gondolat lapul; hát persze hogy sok magvasat lehet így a világról mondani! Arról már nem is beszélve, hogy óda kétféle van: a tudósfajta, amely a szellemnek és a fülnek szól, meg a nem tudós óda, az egyedül a fülnek szóló, s ez utóbbihoz jószerével még az sem szükségeltetik, hogy olvasója anya szülte lény legyen. Feltéve, hogy valakinek van valamelyes füle a versmértékhez, és stimulantia gyanánt elolvas húsz-harminc ódát, szeretném látni annak a halandónak az ábrázatát, aki ne tudna maga is egy ódát visszhangozni, sőt olyan ódát, amelynek olvastán minden poétai elemista orrlyuka kitágul, és szétmeredő lábujjai nem akarnak megfélni a cipőjében. Egyszóval az ilyen kompozíciók a legkevésbé sem azzal a mértékkel mérendők, mint Hagedorn, Uz és Ramler ódái, lévén, hogy az alkotásoknak egészen más osztályába tartoznak: az ilyenmű alkotás ugyanaz a költészetben, ami Jakob Böhme halhatatlan műveinek sora a prózában – egyfajta piknik, amelyre a szerző hozza a szavakat (a hangzást), az olvasó pedig az értelmet. Ha pedig nem akaródzik hozzátennie az értelmet, vagy nem képes rá, akkor hagyja a dolgot olyannak, amilyen. Akárhogyan is: mindig vannak elegen, akik ki nem hagynák az ilyen épületes uzsonnákat.